

אמונה וכפירה - מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

א. שלושה עשר העיקרים שקבע הרמב"ם הם:

1. מציאות הבורא - כל הדברים הקיימים במציאות נמצאים מכוחו, והוא המציאות היחידה שאיננה תלויה בדבר אחר.
2. הבורא אחד - כלומר אינו ניתן לחלוקה מופשטת, ואין דומה לו במהותו.
3. הבורא אינו גשמי ושום התנהגות גשמית אינה משפיעה עליו.
4. הבורא הוא 'קדמון' - כלומר כל הדברים מלבדו (הן בעולם הגשמי והן ברוחני) נתהוו אחריו.
5. הוא היחיד שראוי לעבדו ולהתפלל אליו, וכל שאר הנבראים אינם יכולים לעשות דבר כנגד רצון ה' ולפיכך אין לעבוד את ה' דרכם.
6. קיום מושג ה**נבואה**; בני אדם יכולים להיות נביאים.
7. נבואתו המיוחדת של משה רבנו - נבואתו גדולה משל שאר הנביאים שהיו או שיהיו בארבעה דברים: הוא היחיד שניבא בלא מסך, ללא חולשה, בהקיץ ובכל זמן שרצה. מתוך כך, הגיע משה לדרגה גבוהה יותר מכל אדם אחר בידיעת האל.
8. תורה מן השמים - כל חמשת חומשי התורה כולם העתקה שהעתיק משה מדברי ה', ומשה לא כתב מעצמו אפילו אות אחת, וכן התורה שבעל פה אף היא נתקבלה בסיני והועברה במסורת מדור לדור.
9. התורה לא תשתנה לעולם ולא ישתנו חלקים ממנה.
10. הבורא יודע את כל מעשי בני האדם.
11. הבורא נותן שכר למקיימי התורה, ועונש לעוברים עליה.
12. ביאת המשיח - אמונה שיגיע המשיח מבית דוד והוא גדול מכל המלכים.
13. המתים יקומו לתחייה.

ב. מחבר הפיוט "יגדל" הוא דניאל בן יהודה דיין, שחי באיטליה, כנראה במאה ה-13

יגדל אלוהים חי וישתבח נמצא ואין עת אל מציאותו
 אחד ואין יחיד כיחודו נעלם וגם אין סוף לאחדותו
 אין לו דמות הגוף ואינו גוף לא נערוך אליו קדושתו
 קדמון לכל דבר אשר נברא ראשון ואין ראשית לראשיתו
 הינו אדון עולם לכל נוצר יורה גדולתו ומלכותו
 שפע נבואתו נתנו אל אנשי סגולתו ותפארתו
 לא קם בישראל כמשה עוד נביא ומביט את תמונתו
 תורת אמת נתן לעמו אל על יד נביאו נאמן ביתו
 לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו
 צופה ויודע סתרינו מביט לסוף דבר בקדמותו

גומל לאיש חסיד כמפעלו נותן לרשע רע כרשעתו
ישלח לקץ ימים משיחנו לפדות מחכי קץ ישועתו
מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהילתו
אלה שלש עשרה לעקרים הן הם יסוד דת אל ותורתו
תורת משה אמת ונבואתו ברוך עדי עד שם תהלתו.

ג. הרב חסדאי קרשקש

1. ידיעת האל בנמצאות.
2. השגחה.
3. יכולת.
4. נבואה.
5. בחירה.
6. תכלית.

ד. רבי יוסף אלבו (ספר העיקרים)

1. מציאות השם
2. השגחה
3. תורה מן השמיים

ה. פעם הגיע אדם לרב צבי יהודה קוק ואמר לו "אני לא מאמין באלוקים" אמר לו הרב צבי יהודה "גם אני לא" כמובן שהאדם נדהם מהתשובה המוזרה של הרב צבי יהודה.

ענה לו הרב צבי יהודה "אתה חושב שאלוקים זה משהו מסוים בלי שאתה מבין לעומק - באלוקים שלך אני לא מאמין, הוא לא קיים. אבל אם הייתי מבין מה זה אלוקים כמוני הייתי גם מאמין"

ו. במבט ראשון האהבה והיראה הפוכות זו לזו. האהבה מדגישה את החיבור והקישור. האהבה, עורג לזולתו ושמח בו שמחה גדולה. הוא חש קרבת נפש, תלות וחיבור פנימי המונע ממנו להלך בודד. האהבה, חש את מגעו של האהוב גם כשהוא לבדו. האינטימיות היא סוד קיומו ולחם חוקו. אשר על כן, האהבה דבק, חפץ ורוצה בקיום רצונו של האהוב. אהבה מובילה לשמחה וזו – לחיים של יצירה ועשיה. תחושות אלה מאפשרות לאדם לפנות לאלוהיו בהתרגשות עזה: "כאילו תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים[7]!". גם בשעות של משבר וקושי מכריז האהוב: "ה' רועי לא אחסר...גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירע רע כי אתה עמדי.

לעומת האהבה, מדגישה היראה את הריחוק, את הפחד. הירא חש בניכור הנולד מן הפחד, בריחוק הנובע מהבדל מעמדי שלא מאפשר לחוש את פעימות החיים של מושא היראה. פעימות הלב של הירא מהוות ביטוי לפחד גדול, לאימה גדולה המלווה את האדם בכל מהלכיו. בה בעת, היראה מאפשרת להסיט את נקודת המוצא מן ה"אני" אל עבר ה"אתה". ההתייחסות אל הסמכות מאפשרת לנו לבחון את המציאות בעין רחבה יותר המצריכה ענווה גדולה, המחדדת את ההכנעה והענווה ומתוך כך את ההקשבה.

מכאן, נובעים חסרונותיה של האהבה הגדולה. ערגת הלב עלולה לטשטש גבולות ולמונע מהאהוב להקשיב אל הקולות הבוקעים מעוצמת הקשר. לא פעם עלול האהוב לטשטש בין אהבתו לאהובה לבין אהבתו את עצמו. או אז, מתברר הכישלון הגדול שבאהבה. זאת ועוד, האהבה מעבירה את מערכת היחסית ממערכת שיפוטית, חוקתית, למערכת רגשית חווייתית העלולה למוטט את בסיס הקשר.

ז. לפלוני יש שאיפה אחת יחידה - ללמוד עוד ועוד, להתעלות מבחינה רוחנית, להגיע לדרגות גבוהות של קדושה וטוהר. לעולם שמסביבו אין לו פנאי וגם לא רצון. הוא חושב רק על שלימותו האישית. פלמוני, לעומתו, מסור ונתון לגמרי לאחרים. חיוו סובבים תמיד סביב ציר הנתניה. לעצמו אין לו זמן פנוי.

ברור לנו שאף אחת משתי הדרכים אינה הדרך הרצויה. צריך לקבל, אך גם לתת; לעזור לאחרים, אך לא לשכוח את השלימות האישית. האיזון בין השתיים הוא המושג המקופל במלים 'רצוא ושוב' (שמקורו בחזון יחזקאל: "והחיות רצוא ושוב"). 'רצוא' היא הכמיהה למעלה; 'שוב' היא הירידה למטה. 'רצוא' מסמל את השאיפה לשלימות אישית; 'שוב' - את החובה לוותר על מה שטוב לי, למען מילוי המשימה שהוטלה עלי.

ח. שורש הכפירה והאמונה/ הכוזרי מאמר עז

יש בעולם הזה רשמים אלווקיים רדומים, וזה שורש האמונה והכפירה כאחד. כיצד הדבר יכול להיות – הדבר אינו בתחום ידיעתו של האדם. האדם אינו יודע כיצד ובאיזה אופן להיפגש עם מושגים אלו, ולכן הוא צריך שיסבירו לו. יש צורך בידיעה אלווקית מאת ה' בעצמו. רק מי שהוא בעל ידיעה כזו הוא המאמין. אך מי שמשדל לקבל את הרשמים האלווקיים על פי דעתו האנושית בלבד הוא הכופר. הכפירה מתבססת על היקשים וסברות אנושיות בלבד, והיא אינה יכולה להגיע אל המהות האמיתית של האלוקות, כיון שהיא נמצאת מעל הטבע. העבודה הזרה היא קריקטורה של עבודת ה', משהו שהיה בדרך הנכונה אך נעצר באמצע. יש שם את הניצוץ האלוקי, אך לא יודעים איך וכמה ומתי. כמו המשל הידוע על אותו אדם שנכנס לבית מרקחת והתחיל לחלק תרופות לאנשים ללא כל ידיעה מה הוא נותן ולמי. התרופות אכן מרפאות, אבל צריך לדעת איזו תרופה מתאימה לאיזו מחלה, ומה המינון המדויק של כל תרופה, שכן אחרת התרופה רק תזיק ולא תועיל. ואת המינון המדויק יודע רק הרופא, ולא כל אדם.

ט. הסטוריון רומאי ידוע בשם טציטוס (או טקיטוס) (שאמר כי היהודים הם העם הגרוע ביותר בעולם, כיון שהם בזים לכל דבר קדוש, וההוכחה לכך היא שבקודש הקודשים שלהם אין שום דבר, אתאיסטים גמורים.

י. רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ז

חמשה הן הנקראים המינים: האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה, וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל, וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין.

יא. הרב קוק, אורות

כל הגדרה של אלוהים מביאה לידי כפירה. ההגדרה של אלוהים היא מעין פסל רוחני. כל התכונות שאנחנו מייחסים לאלוהים הן נכונות, רק כאשר אנחנו זוכרים, שאלו הם רק ניצוצות שמתגלים מתוך האור העליון שאינו יכול להתגלות.

יב. הרב קוק, אורות התשובה יז

- "גם מתוך החול יגלה הקודש, גם מתוך החופש הפרוץ יבוא העול האהוב, זו תהיה הפליאה הגדולה של חזון הגאולה "

יג. תהלים פרק סה

(א) לְמִנְצַחַת מִזְמוֹר לְדָוִד שִׁיר:

(ב) לֵךְ דְּמִיָּה תִהְיֶה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן וְלֵךְ יִשְׁלַם צְדָדָר:

רש"י תהלים פרק סה

(ב) לך דמיה תהלה - השתיקה תהלה לך לפי שאין קץ לשבחך והמרבה בשבח אינו אלא גורע:

יד. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ה עמוד א

ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. - ולא ירדה שכינה למטה? והכתיב וירד ה' על הר סיני! למעלה מעשרה טפחים. - והכתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים! - למעלה מעשרה טפחים. ולא עלו משה ואליהו למרום? והכתיב ומשה עלה אל האלהים! - למטה מעשרה. - והכתיב ועל אליהו בסערה השמים! - למטה מעשרה.

טו. הרב קוק, מוסר אביך, עמ' נ"ז

- "אהבת הבריות צריכה להיות חיה בלב ובנשמה, אהבת כל האדם בייחוד, ואהבת כל העמים כולם, חפץ עילויים ותקומתם החומרית והרוחנית... תכונה זו היא שמסגלת את רוחא דמלכא משיחא לחול על ישראל..."

טז. הרב קוק, ערפילי טוהר

- "הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות אלא מוסיפים חכמה ~".

י"ז. הרב קוק, מתוך מאמר 'על במותינו חללים'

"הגיע הזמן לשום קץ לטרגדיה איומה זו ע"י שינוי ערכים של תשובה, הגיע הזמן לתור דרכים ומחשבות חדשות-עתיקות, להעלות על לב לפחות, אולי צריך לכפור בכפירה, אולי אין המחשבות הללו שאתם כ"כ מחזיקים אותן לודאיות, ברורות, אולי אין ארחות החיים המנותקים מכל אוצרה של האומה הולמים עם תחייתה והקמת דגלה, שכה חפצים בה אותם האחים השנואים-וחביבים."

י"ח. הרב קוק, אורות האמונה

על כן ישנם הרבה אפיקורסים, שהם כופרים לפי המדה של ההלכה, אבל כשנבין לחקר נפשם נמצא בהם קישור לתוכן האלהי בצורה נעלמה. ומטעם זה רבה היא מאד הנטיה כלפי זכות וחסד בדורותינו, אפילו לאלה הכופרים המוחלטים.

יט. הרב קוק, שמנה קבצים, קובץ תרל"ג

יש כפירה שהיא כהודאה, והודאה שהיא ככפירה. כיצד? מודה אדם שהתורה היא מן השמים, אבל אותם השמים מצטיירים אצלו בצורות כ"כ משונות, עד שלא נשאר בה מן האמונה האמיתית מאומה. וכפירה שהיא כהודאה כיצד? כופר אדם בתורה מן השמים, אבל כפירתו מיוסדת רק על אותה הקליטה שקלט מן הציור של צורת השמים, אשר במוחות המלאים מחשבות הבל ותוהו, והוא אומר התורה יש לה מקור יותר נעלה מזה, ומתחיל למצא יסודה מגדולת רוח האדם, מעומק המוסר ורום החכמה שלו. אע"פ שעדיין לא הגיע בזה למרכז האמת, מ"מ כפירה זו כהודאה היא חשובה, והיא הולכת ומתקרבת להודאת אמונת אומן. ודור תהפוכות כזה, הוא נדרש ג"כ למעליותא. ותורה מן השמים משל הוא על כל כללי ופרטי האמונות, ביחש של מאמר המבטאי שלהן אל תמציתן הפנימי, שהוא העיקר המבוקש באמונה.

כ. אורות התשובה, פרק ד, פסקה י

החוצפה דעקבתא דמשיחא באה מפני שהעולם הוכשר כבר עד כדי לתבע את ההבנה, איך כל הפרטים הם מקושרים עם הכלל, ואין פרט בלתי מקושר עם הגודל הכללי יכול להניח את הדעת. ואם היה העולם עוסק באורה של תורה במדה זו, שתגדל הנשמה הרוחנית עד כדי הכרת הקשור הראוי של הפרטים עם הכללים הרוחניים - היתה התשובה, ותקון העולם, הבא אתה ועל ידה, מופיעה ויוצאה אל הפועל.

אבל כיון שההתרשלות גרמה שאור תורה פנימית, הטעון רוממות וקדושה עצמית, לא הופיע בעולם כראוי, באה התביעה של סדור חיים כאלה, שהפרטים יהיו מובנים במובן הכלל, בזמן כזה, שהגמר של גלוי האור וסלילת הדרך להכנה זו עדיין לא בא, ומזה באה ההריסה הנוראה; ואנו מוכרחים להשתמש בתרופה העליונה, שהיא הוספת כח בכשרון הרוחני, עד אשר הדרך איך להבין ולשער את הקשור של כל עניני הדעות והמעשים התוריים עם הכלל היותר עליון יהיה דבר המוכן והמוצע בדרך ישרה על פי הרגשות הנפשות השכיחות. ואז ישוב כח החיים הרוחניים במעשהובדעה להופיע בעולם, ותשובה כללית תחל לתת את פריה.

כא. הרב קוק, מידות הראיה, ערך האמונה

כל בהירות באה מתוך אמונה, ואמונה מורכבת בהתחלתה מתוך מזג של יראה ואהבה. והנשמה בפנימיותה מרגשת היא שאמונה יראה ואהבה מיסודם הנם פונים רק אל העניין האלהי, וכל מה שישנם מידות הללו כלפי ענינים זולתיים אינם כי-אם ע"י איזו הארה של הניצוץ האלהי המגיע שמה.

כב. הרב קוק, מידות הראיה, ערך אמונה, סעיף יח.

האמונה היא טהורה כשהיא מלאה רגש פנימי בלי אונאה עצמית, בלא פניות זרות. ואע"פ שאינה כ"כ רחבה בהשכלה אינה מעכבת. ומ"מ כל מי שחונן בשכל לא יוכל להסתפק בלא הגיון שכלי, ואצלו לא תקום תמימות האמונה כי-אם כשתתחבר עם אור הדעת, ואם ימאס זה את הדעת יב) תהיה אמונתו מלאה תוך ומרמה יג).